

Бойко О. В.
Академія сухопутних військ
імені гетьмана П. Сагайдачного

СУТНІСТЬ І МОТИВИ ЛІДЕРСТВА У ВІЙСЬКОВОМУ КОЛЕКТИВІ: РЕЗУЛЬТАТИ ІНТЕРВ'Ю З ОФІЦЕРАМИ ТАКТИЧНОЇ ЛАНКИ УПРАВЛІННЯ

У статті автор визначає сутність лідерства офіцера, основні потреби і мотиви лідерської поведінки командирів підрозділів тактичної ланки управління, напрямки впровадження результатів дослідження у процес професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

***Ключові слова:** лідерство офіцера, лідерська компетентність, потреби і мотиви лідерської поведінки майбутнього офіцера.*

Вітчизняна система військової освіти спрямована нині переважно на підготовку офіцера, як компетентного управлінця, керівника. У цьому напрямку у системі військової освіти досягли певних успіхів. По-перше, не втрачено кращі традиційні підходи у підготовці офіцерського складу, що закладені у вітчизняній освіті.

По-друге, у видових (за видом військ) ВВНЗ впроваджуються інноваційні технології в систему підготовки військових фахівців, які притаманні найкращим на сьогодні світовим стандартам.

Однак треба констатувати факти, що людство переходить від ери адміністрування, управління або менеджменту до ери лідерства. Цей соціальний феномен дедалі більше проникає у всі сфери людської діяльності, зокрема й військову. Аналізуючи розвиток сучасних військових організацій та військових систем освіти, проглядається важлива тенденція, пов'язана з переходом від безпосередньої влади над людьми (управління) до спільних повноважень, зобов'язань та бачення подальших дій і перспектив розвитку (лідерство).

2012 рік для Збройних Сил (ЗС) України оголошено як Рік командира-лідера. У військовому середовищі часто можна почути, що лідерство офіцера – це щось з гуманітарної сфери. Це категорія філософії, психології, соціології, менеджменту і нічого спільного з професійною діяльністю командира (начальника) вона не має. Існує думка, що професійна підготовка військових фахівців спрямована перш за все, на підготовку компетентних командирів, інженерів, управлінців, а лідерство якимось прикладеться або сформується саме по собі за досвідом служби. Звичайно, лідерство офіцера, формується кожним самостійно. Однак, вже у стінах вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) майбутній офіцер повинен чітко розуміти, розрізняти і бачити зразки лідерської поведінки оточуючих його командирів і начальників – офіцерів з числа курсової ланки управління,

кафедр, управління факультету.

Однією з актуальних проблем є розуміння сутності лідерства як психолого-соціального феномену офіцерами тактичної ланки управління. Для теоретичної розробки, обґрунтування та експериментальної перевірки методики формування лідерської компетентності у майбутніх офіцерів ЗС України необхідно з'ясувати стан розуміння сутності лідерства офіцера командирами структурних підрозділів тактичної ланки управління Сухопутних військ ЗС України.

Проблемою формування лідерів у будь-якій сфері професійної діяльності, зокрема військовій, займається велика кількість зарубіжних і вітчизняних педагогів і психологів – Д. Адаір, У. Бенніс, М. Браун, Р. Джіннет, Д. Зіглер, Г. Карфі, К. Колена, Д. Мелоун, М. Мерфі, У. Морроу, В. Розенбах, Е. Пураєр, Р. Таунсенд, Р. Л. Тейлор, Ф. Фідлер, Р. Л. Хюгес, А. А. Луней, Т. В. Бендас, Л. І. Божович, В. Н. Добриніна, В. Г. Ананьєв, А. Г. Асмолов, В. В. Давидов, А. В. Петровський, Б. Д. Паригін, Л. І. Уманський та ін.

Останнім часом проводяться дослідження у яких започатковано розв'язання означеної вище проблеми, які тим чи іншим чином торкаються аспектів теорії лідерства офіцерів (сержантів): В. І. Вдовюк (1971 р.), Д. М. Коцеруба (2000 р.), Г. П. Кривошея (1994 р.), В. К. Луценко (1979 р.), О. Г. Романовський (2001 р.), Г. Г. Шевченко (1996 р.) – вивчали лідерство у військовому колективі; О. К. Маковський (2002 р.) – досліджував формування лідерських якостей офіцерів; А. Ю. Видай (2002 р.) – формування лідерської спрямованості особистості майбутнього офіцера та ін.

Цікавими для нашого дослідження є праці таких американських вчених, як: Д. Крендалл, Т. А. Колдіц, Д. М. Мелон, П. Дж. Свіней, що займаються вирішенням проблеми формування лідерства в процесі професійної підготовки військових фахівців.

Однак до сьогодні не здійснювалися фундаментальні та прикладні дослідження стану розуміння лідерства командирів структурних підрозділів тактичної ланки управління, які врахували б сучасні вимоги до їх реалізації в руслі гуманістичної філософії освіти, суб'єктно-діяльнісного навчання майбутніх офіцерів ЗС України.

У статті поставлено таке наукове завдання: показати результати інтерв'ю з офіцерами-експертами щодо розуміння командирами підрозділів тактичної ланки управління сутності лідерства офіцера; виявити основні потреби і мотиви їх лідерської поведінки; визначити основні напрямки впровадження результатів інтерв'ю в процес професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

З цією метою нами було проведено інтерв'ю з офіцерами підрозділів Сухопутних військ ЗС України. Для оцінювання розуміння сутності лідерства, його основних мотивів, визначення проблем його формування і напрямів

подальшого удосконалення професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ, були залучені у ролі експертів 32 офіцера, які проходять службу на різних посадах (командирів взводів, рот (батарей) тактичної ланки управління в підрозділах Сухопутних військ ЗС України. Основні їх якісні та кількісні характеристики представлені у табл. 1.

Дослідженнями були охоплені: Сухопутні війська ЗС України; військові частини (з'єднання), які розташовані на територіях Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Львівської, Рівненської, Тернопільської, Чернівецької областей; військові частини та підрозділи різного призначення: бойові частини, навчальні, обслуговування та звичайні.

Таблиця 1

Характеристика опитуваних офіцерів-експертів

<i>За віком</i>			<i>За освітою</i>		
<i>вік</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>	<i>рівень освіти</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
до 25 років	15	47	вища (ОКР “бакалавр”)	26	81
25-30 років	15	47	вища (ОКР “спеціаліст”)	6	19
31-35 років	2	6	вища (ОКР “магістр”)	–	–
всього	32	100,0	всього	32	100,0
<i>За родами військ</i>			<i>За посадою</i>		
<i>назва роду військ</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>	<i>найменування посад</i>	<i>кількість</i>	<i>%</i>
механізовані і танкові підрозділи	8	25	командири взводів	20	62,5
аеромобільні і розвідувальні підрозділи	8	25	командири рот (батарей)	8	25
артилерія і ракетні війська	8	25			
інші	8	25	інші	4	12,5
всього	32	100,0	всього	32	100,0
<i>Службова категорія</i>			<i>Вислуга років</i>		
молодші офіцери	30	94	до 10-ти років	14	44
старші офіцери	2	6	більше 10-ти років	18	56
всього	32	100,0	всього	32	100,0

Ми дійшли до висновку, що кількісний і якісний склад опитуваних офіцерів-експертів, їх військовий досвід, обсяг охоплення дослідженнями основних родів військ, їх територіальне розташування, характер, зміст і специфіка діяльності військових частин (з'єднань) і підрозділів дають підставу стверджувати, що вибіркова сукупність є репрезентативною для генеральної сукупності – офіцерів тактичної ланки управління – та має достатню валідність і надійність.

Для з'ясування розуміння сутності лідерства офіцера тактичної ланки управління офіцерам-експертам було задано питання: “У чому, на Вашу

думку полягає сутність лідерства командира взводу, роти (батареї)?” Під час інтерв'ю офіцери-експерти визначили такі основні аспекти лідерства офіцера тактичної ланки управління (табл. 2).

Крім показаних у таблиці 2 відповідей, офіцери-експерти визначали, що для лідерства офіцера на рівні взводу, роти (батареї) необхідна здібність забезпечити: самовираження особового складу, слідування підрозділу до певної мети, домінування над особовим складом, виконання поставлених завдань, згуртування колективу, формування свідомої особистості, індивідуальний підхід до кожного військовослужбовця, забезпечити справедливість серед особового складу, внутрішній порядок у казармі, реалізацію принципу єдиноначалля, виконання положень статутів ЗС.

Таблиця 2

*Основні аспекти лідерства офіцера тактичної ланки управління,
що визначені експертами*

<i>Основні аспекти лідерства офіцера тактичної ланки управління</i>	<i>Кількість відповідей</i>	<i>Ранг</i>	<i>%</i>
здатність забезпечити дисциплінованість та задовільний морально-психологічний стан підлеглих	24	1	75
здатність забезпечити відповідну підготовку особового складу за фахом	16	2	50
задоволення потреб особового складу, турбота, довіра, повага до людей	9	3	28
вирішення різноманітних ситуацій в підрозділі, надання допомоги	5	4	16
показувати особистий приклад, мати відповідні фізичні і морально-психологічні якості	5	4	16
забезпечити виконання завдань особовим складом підрозділу	5	4	16
прийняття адекватних рішень щодо особового складу	4	5	12,5
авторитет серед підлеглого особового складу	3	6	9,3
контроль особового складу	3	6	9,3
всього офіцерів-експертів:	32		100,0

Отже, на думку офіцерів-експертів лідерство офіцера тактичного рівня управління – це його здатність забезпечити дисциплінованість та задовільний морально-психологічний стан підлеглих, відповідну підготовку особового складу за фахом, задоволення потреб кожного військовослужбовця, прояв турботи, довіри і поваги до людей з метою виконання поставлених перед підрозділом завдань.

Зауважимо, що відповіді офіцерів-експертів були перш за все

спрямовані на “зовнішні” завдання підрозділу, на забезпечення їх виконання. Насторожує той факт, що тільки 9,3% відповідей стосувалось авторитету офіцера серед особового складу, незначна увага приділялась процесам формування свідомої особистості, згуртування військового колективу, забезпечення справедливості серед особового складу, тобто лідерський вплив на “внутрішні” процеси як особового складу підрозділу, так і самого командира.

Однією з основних складових прояву лідерства особистості до певних видів діяльності, зокрема військової, є мотиваційний компонент. Спочатку ми вивчили, які потреби “як внутрішній побудник активності людини”, “що дають поштовх для виникнення мотиву” [1, с. 50], задовольняються першою чергою офіцерами тактичної ланки управління у своїй професійній діяльності. За основу опитування ми взяли класифікацію і систему потреб А. Маслоу [2]. Результати дослідження представлені нами у табл. 3.

Таблиця 3

Потреби, які задовольняються насамперед офіцерами тактичної ланки управління у своїй професійній діяльності

Потреби	Офіцери-експерти		
	кількість відповідей	%	ранг
самоактуалізація, самореалізація, самовираження	22	69	4
самоутвердження, самооцінка, визнання	27	84	2
набуття соціального статусу, приналежність, причетність	24	81	3
безпека, захищеність	7	22	7
фізіологічний комфорт	10	31,5	6
впливу на інших людей	28	87,5	1
владно-розпорядчі	16	50	5
всього офіцерів-експертів	32		100,0

Отже, на думку офіцерів-експертів, основними потребами, які задовольняються насамперед офіцерами тактичної ланки управління у своїй професійній діяльності є: вплив на інших людей (більше 87%); самоутвердження, самооцінка, визнання (84%); набуття соціального статусу, приналежність, причетність (81%); самоактуалізація, самореалізація, самовираження (69%); владно-розпорядчі потреби (50%). Це свідчить про те, що передусім ними задовольняються потреби професійної, творчої реалізації. Найменший ранг отримали такі потреби: безпека та захищеність (22%) і фізіологічний комфорт (майже 31,5%).

Згідно з О. М. Леонтьєвим [3], усвідомлені потреби створюють відповідний мотив. У зв'язку з цим, при формуванні лідерської компетентності майбутніх офіцерів під час їх професійної підготовки у ВВНЗ,

треба намагатися зрозуміти потреби офіцерів тактичного рівня управління щодо їхнього лідерства, їх структуру, виявити серед них домінуючі, недостатньо задоволені, з'ясувати їх причини та прищепити оптимальні способи їх задоволення і трансформувати у соціально позитивну професійну лідерську поведінку.

Формування мотивів та на їх основі мотивації творчого самовдосконалення – це відповідальний етап діяльності ОГП. Глибокі, міцні, емоційно забарвлені та змістовні мотиви забезпечують ефективність виховних заходів вихователя і є “генератором” творчого самовдосконалення кожного вихованця. Ці мотиви в ОГП можуть бути різного характеру.

Для виявлення основних мотивів щодо лідерства у підрозділі ми запропонували офіцерам-експертам відповісти на запитання: “Які мотиви спонукають Вас до лідерства у підрозділі?”. Результати дослідження наведені у табл. 4.

Отримані результати свідчать про те, що військово-професійні мотиви мають беззаперечний пріоритет (майже 94%), матеріальні (87,5%) і соціальні (більше 81%) проблеми залишаються у ЗС України актуальними і спонукають офіцерів до постійного їх вирішення у своїй професійній діяльності. Слід звернути увагу на те, що взагалі не виражені респондентами групи творчих і естетичних мотивів.

Вірогідно, що тільки половина офіцерів тактичного рівня управління вважають свою професійну діяльність престижною (56%), не бажають творчо вирішувати поставлені перед ними завдання, мало звертають увагу на особистісний розвиток у процесі служби.

Таблиця 4

Мотиви, що спонукають офіцерів тактичної ланки управління до лідерства у підрозділі

Основні мотиви	Офіцери-експерти	
	кількість відповідей	%
військово-професійні	30	93,7
соціальні	26	81,2
матеріальні	28	87,5
моральні	12	37,5
престижу, іміджу	18	56,2
творчі	–	–
пізнавальні	5	15,6
особистісні	8	25
естетичні	–	–
інші	–	–
всього офіцерів	32	100,0

Насторожує той факт, що реалізація принципу “освіта впродовж служби” під час виконання обов’язків офіцерами на рівні “взвод – рота (батарея)” майже повністю ігнорується (пізнавальні мотиви – майже 16%, особистісні – 25%). Ймовірно це свідчить про завищену самооцінку офіцерів-випускників після закінчення ВВНЗ та відсутність перспективного бачення розвитку своєї особистості.

На нашу думку, офіцери тактичного рівня управління не усвідомлюють себе, за визначенням К. О. Альбуханової-Славської, як суб’єкти життя, що активно перетворюють обставини власного життя і формують у певних межах позицію й лінію свого життя. Категорія життєвої позиції при цьому означає спосіб самовизначення особистості в житті, “сукупність реалізованих життєвих відносин, цінностей, ідеалів і знайдений характер їхньої реалізації, який і визначає подальший хід життя” [4, с. 49].

На основі отриманих результатів інтерв’ю офіцерів-експертів, ми встановили, що в професійній підготовці майбутніх офіцерів тактичного рівня управління у ВВНЗ з метою ефективного формування у них лідерської компетентності необхідно забезпечити реалізацію таких напрямків:

1. Обґрунтувати методологічні засади процесу формування лідерської компетентності курсантів у ВВНЗ у зв’язку з тим, що *“компетентність і професіоналізм у сукупності створюють явище професійної культури”*, яка в свою чергу складається з таких компонентів, як: духовно-моральна досконалість, офіцерський менталітет, військово-професійна компетентність та психолого-педагогічна підготовленість [5].

2. У процесі професійної підготовки майбутніх офіцерів у видових ВВНЗ необхідно обґрунтувати, розробити і впровадити суб’єктно-діяльнісну модель формування лідерської компетентності, яка мала б гуманітарну (феноменологічну) основу *“коли в центр освітнього процесу ставиться особистість того, хто навчається і його розвиток як суб’єкта життєдіяльності”* [6, с. 101].

3. Актуалізувати суб’єктний потенціал курсантів як провідний напрям у формуванні лідерської компетентності майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

4. Визначити і впровадити психолого-педагогічні умови ефективного застосування методики формування лідерської компетентності майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки у ВВНЗ.

На нашу думку, основними з них можуть бути такі:

– цілеспрямоване формування і вдосконалення світоглядних, моральних, культурних, естетичних, професійних якостей майбутніх офіцерів як лідерів підрозділів;

– вплив на мотивацію курсантів до подальшого професійного становлення на первинних посадах і самореалізацію себе як лідерів;

– аналізувати зміни рівня розвитку окремих особистісних якостей

курсантів у процесі професійної підготовки у ВВНЗ, ступеня їх професійної підготовленості, соціальної активності тощо. На думку, М. І. Дьяченка, Л. О. Кандибовича, С. Л. Кандибовича [7, с. 250], за такого аналізу важливо визначити такі компоненти їх психіки і поведінки: а) відношення до майбутньої професії, навчання, розуміння його значення для успішної професійної діяльності, дисциплінованість, ерудиція, інтелігентність; б) знання особливостей майбутньої професійної діяльності, її вимог до фахівця, принципів керівництва колективом тощо; в) рівень володіння формами і методами організаційно-виховної роботи; г) ступінь свідомої саморегуляції в складних ситуаціях; г) самооцінка своєї поведінки, дій і якостей з точки зору їх відповідності вимогам суспільства;

– враховувати в навчально-виховному процесі ВВНЗ індивідуальні, вікові і соціально-психологічні особливості курсантів, динаміку їх змін, знаходити найбільш адекватні способи впливу на їх професійну підготовку тощо.

5. У навчально-виховному процесі видових ВВНЗ звернути особливу увагу на актуалізацію пізнавальних, особистісних і творчих мотивів курсантів у їх подальшій професійній діяльності, з метою формування у них компетенцій планування життєвої перспективи і лідерської поведінки.

Отже, у статті, ми показали результати інтерв'ю з офіцерами-експертами щодо розуміння командирами підрозділів тактичного рівня управління сутності лідерства офіцера; висвітлили основні потреби і мотиви їх лідерської поведінки; визначили основні напрямки впровадження результатів інтерв'ю в процес професійної підготовки майбутніх офіцерів у ВВНЗ.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку можуть бути дослідження тенденцій і проблем сформованості лідерської компетентності офіцерів і сержантів ЗС України, удосконалення змісту професійної підготовки майбутніх офіцерів та сержантів у ВВНЗ щодо формування у них лідерської компетентності, розробка та обґрунтування суб'єктно-діяльнісного підходу формування лідерської компетентності курсантів у процесі їх професійної підготовки у ВВНЗ, вивчення та узагальнення досвіду формування лідерства у професійній підготовці офіцерів іноземних армій.

Використана література:

1. *Ильин Е. П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2002. – 512 с.
2. *Маслоу А.* Мотивация и личность. 3-е изд. / А. Маслоу. – СПб. : Питер, 2003. – 352 с.
3. *Леонтьев А. Н.* Деятельность, сознание, личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
4. *Альбуханова-Славська К. А.* Стратегия жизни / К. А. Альбуханова-Славська. – М. : Наука, 1991. – 234 с.
5. *Военная психология и педагогика: учебное пособие / под общ. ред. П. А. Корчемного, Л. Г. Лаптева, В. Г. Михайловского.* – М. : Совершенство, 1998, – 384 с.

6. Общая и профессиональная педагогика : учеб. пос. для студ. педагог. вузов / под ред. В. Д. Симоненко. – М. : Вентана-Граф, 2006. – 368 с.
7. Психология высшей школы / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович, С. Л. Кандыбович. – Минск : Харвест, 2006. – 416 с.

Бойко О. В. Сущность и мотивы лидерства в военном коллективе: результаты интервью с офицерами тактического звена управления.

В статье автор определяет сущность лидерства офицера, основные потребности и мотивы лидерского поведения командиров подразделений тактического звена управления, направления внедрения результатов исследования в процесс подготовки будущих офицеров в ВВУЗ.

Ключевые слова: лидерство офицера, лидерская компетентность, потребности и мотивы лидерского поведения будущего офицера.

BOYKO O. V. Essence of and reasons of leadership is in a military collective: results of interview with the officers of tactical link of management.

In the article an author determines essence of leadership of officer, basic necessities and reasons of leader conduct of commanders of subsections of tactical level of management, directions of introduction of results of research in the process of professional preparation of future officers in Academy in Armed Forces.

Keywords: leadership of officer, leader competence, necessities and reasons of leader conduct of future officer.

Бондар Л. В.
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ ПРОФЕСІЙНОГО СПРЯМУВАННЯ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНІЧНОЇ ГАЛУЗІ

Статтю присвячено аналізу стратегічних пріоритетів навчання французької мови професійного спрямування майбутніх інженерів. Автор розглядає можливі шляхи підвищення ефективності відповідного навчання, серед яких провідна роль надається формуванню стратегічної компетенції студентів технічних спеціальностей.

Ключові слова: французька мова професійного спрямування, стратегічна компетенція, майбутні фахівці технічної галузі.

В умовах інформатизації суспільства, поглиблення міжнародного співробітництва України з франкомовними державами соціальним замовленням є підготовка висококваліфікованих фахівців технічної галузі, здатних до міжкультурного спілкування та вирішення комплексу професійних завдань у процесі комунікації з іноземними колегами. З метою інтеграції у світове товариство від фахівця технічного профілю вимагають уміння співпрацювати з вітчизняними та закордонними партнерами, використовуючи отримані знання за суміжними спеціальностями,